

слідницької проблематики костомаровознавства, вказуючи на наявність різних історіографічно-ідеологічних стереотипів щодо оцінки цієї видатної особистості: "буржуазний націоналіст", "демократ", "ліберал" та ін.

Водночас Т. Приймак робить цікаві спостереження, висновки та узагальнення. Зокрема, він вказує на певне ігнорування ідей та студій Костомарова, наприклад, відомої праці "Две русские народности" в українській вільній історіографії 50—30-х років ХХ ст. Цікавою видається й теза автора про "унікальність позиції М. Костомарова" в російській інтелектуальній історії, яка полягала у плідному співробітництві вченого в російській та українській історіографії. Остання заслуговує на пильну увагу з огляду на домінування контраверсійних тенденцій у висвітленні процесу історичного розвитку слов'янських народів у сучасній російській та українській науці.

Історіографічний огляд, як і монографія в цілому, цікавий і своїм понятійним апаратом. Зокрема, Т. Приймак без будь-яких застережень використовує поняття "костомаровознавство", яке досі майже не вживається в українській та російській історіографії. Одна з перших обережних спроб введення цього поняття до наукового обігу була зроблена тільки у середині 90-х років ХХ ст. у працях Ю. Пінчука та деяких інших дослідників. Таким чином, результати багаторічних студій про життєвий та творчий шлях Костомарова, загальний рівень опрацьованих емпіричних матеріалів, подібність концептуальних підходів сучасних істориків в Україні та діаспорі до означеної проблематики дають підстави стверджувати, що вже закладено засади для успішного розвитку міждисциплінарної наукової галузі — костомаровознавства.

Щодо недоліків монографії, то автором (очевидно, внаслідок труднощів технічного характеру, про що йдеться у передмові) не враховано ряд нових розвідок та джерельних матеріалів, опублікованих протягом 1993—1995 рр. Структура та емпіричний матеріал, поданий у книзі, в цілому не викликають заперечень. Авторські ж інтерпретації костомаровських ідей, витлумачення й трактування наукових, суспільно-політичних проблем можуть розглядатись як своєрідний внесок у костомаровознавство.

Нова книга Томаса Приймака прислужиться широкому загалу англomовних читачів і певним чином компенсує брак відповідної літератури, сприятиме популяризації творчого доробку М. І. Костомарова, спричиниться до поживлення наукових студій, присвячених визначному історикові, як у діаспорі, так і в Україні.

*Ю. А. ПІНЧУК (Київ),
О. В. ЯСЬ (Київ)*

Б. Андрусишин

*У ПОШУКАХ СОЦІАЛЬНОЇ РІВНОВАГИ:
НАРИС ІСТОРІЇ РОБІТНИЧОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНСЬКИХ УРЯДІВ РЕВОЛЮЦІЇ ТА ВИЗВОЛЬНИХ
ЗМАГАНЬ 1917—1920рр.*

К.: Федерація профспілок України, 1995. — 192 с.

У монографії доцента Б. Андрусишина у формі нарисів історії робітничої політики українських урядів революції та визвольних змагань 1917—1920 рр. розглянуті питання соціальних відносин у програмах політичних партій кінця ХІХ — початку ХХ ст.; про діяльність Центральної Ради та її ставлення до робітництва і професійних спілок (березень 1917 — квітень

1918 рр.); робітничу політику гетьмана Павла Скоропадського; соціальну політику та "революційне" насильство більшовиків; більшовицький підхід до вирішення класових конфліктів і здійснення соцстрахування, про більшовиків і робітничий та профспілковий рух; Директорію й її робітничу політику, взаємодію соціальних сил у 20—30-ті роки. Зроблені ґрунтовні висновки.

Нині, коли з такою гостротою і необхідністю постають проблеми державного відродження України й національної свідомості українського народу, розгляд і вивчення забутих сторінок історії, а краще, мабуть, сказати, сфальсифікованих російською й радянською історіографією; всього, що зв'язане з розвитком і становленням українського етносу, його державності, визвольних змагань, становлення й розвиток державних утворень, боротьби за своє соціальне і національне визволення від сусідніх державних утворень, особливо від російського імперіалізму і в його найжорстокішій формі більшовицького експансіонізму, набувають особливого значення. А саме ці та інші не менш важливі проблеми в центрі уваги дослідження, і вони вперше знайшли своє вирішення в історичній літературі на основі найновіших документальних даних. Це, зокрема, стосується всебічного вивчення політики соціальних груп, роль яких у конкретних історичних умовах була вирішальною.

Автору, на наш погляд, вдалося довести, що драматична історія української державності 1917—1920-х років, її поразка багато в чому пов'язані з політикою українських урядів щодо робітництва, через яку проявився весь драматизм і надзвичайно складне переплетіння соціально-політичних, культурних і соціально-економічних проблем, що були властиві в той час для України.

Заслугове на увагу також те, що в книзі показано конкретні дії урядів — Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР, а також радянського уряду — вирішити вкрай загострені соціальні проблеми через реалізацію програмних засад цілісної та довгострокової соціальної політики щодо робітництва України і його професійних організацій. Ця проблема практично вперше порушується в українській історіографії:

У переконливій і доступній формі, аргументовано показано, що робітничий та профспілковий рух став визначальним у період національно-визвольної революції 1917—1920 рр., розвалі Російської імперії та при творенні **української** державності. Це стосується також інших періодів, зокрема численних експериментів більшовиків аж до встановлення сталінської диктатури.

У монографії доводиться, що робітничий і профспілковий рухи були важливими складовими частинами соціальної революції, яка відбувалася разом з революцією національною. Автор підкреслює, що, незважаючи на величезну значимість розробки історії соціальної політики різних державних формувань щодо робітництва і його організацій, насамперед профспілок, ці проблеми (за винятком хіба що радянської державності) досі ще не стали предметом спеціального історичного дослідження.

Автор не обмежився глибоким аналізом соціально-економічних, політичних, національних, культурно-освітніх процесів серед робітництва і його професійних та інших організацій у досліджуваній період. Він проаналізував діяльність професійних спілок (у короткому викладі) у різні періоди тоталітарної диктатури. Зокрема, в дослідженні говориться, що встановлення сталінської диктатури істотно змінило місце і роль професійних спілок у вирішенні соціальних конфліктів. Профспілки з організації, яка мала захищати інтереси трудящих від бюрократичних викривлень "держави робітників і селян", з "школи комунізму", школи виховання мас робітників "у дусі свідомого ставлення до соціалістичного виробництва" на початку 30-х років перетворилися в "школу найбезстиднішого ігнорування волі і настроїв мас, у простий

придаток того ж партійного і господарського апарату", вони стали слухняним знаряддям у руках "вождя всіх трудящих" для зниження зарплати робітників і їхнього життєвого рівня. Форма одержавлення профспілок була грубою, бюрократичною і карикатурною. Ставши "приводним паском" пролетарської диктатури, професійні спілки втратили майже весь авторитет в очах робітництва.

Наукова цінність монографічного дослідження полягає ще й у тому, що в ньому автор робить спробу показати здійснення національної революції в Україні наприкінці 1980-х — на початку 1990-х років, яка засвідчує, що одним з найдієвіших факторів у її прелюдії стали широкі соціальні рухи, найвпливовішим з яких був і залишається робітничий рух, який прорвався назовні через залізний панцир радянської системи найчастіше страйками, іншими соціальними конфліктами. У цей час в Україні робітничий рух все більше проявляється як профспілковий рух.

М. Д. ВЕРЕЗОВЧУК (Київ)

В. І Пристайко, Ю. І. Шаповал

*СПРАВА "СПІЛКИ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ":
НЕВІДОМІ ДОКУМЕНТИ І ФАКТИ
Науково-документальне видання.*

К: Інтел., 1995. — 448 с.

Що найважче для сприйняття? Найтяжче — вірно бачити те, що знаходиться перед очима, відповів старовинний мудрець за легендою. Не сама істина науки важка. Найтрудніше — очищення істини від мулу перекручень, фальсифікацій, від успадкованої неправди. І незамінним у цьому процесі є вивчення і оприлюднення документів в усій їх повноті. Саме тому значну цінність становить поява науково-документального видання В. І. Пристайка і Ю. І. Шаповала "Справа "Спілки визволення України": невідомі документи і факти". Книгу присвячено одному з найвідоміших інспірованих політичних процесів доби сталінізму, який відбувся навесні 1930 р. З якою метою було організовано цю справу? Чому підсудним, до яких належало чимало відомих українських інтелектуалів, було пред'явлено такі, так би мовити, тотальні звинувачення? В яких умовах ряд підсудних вижали безпідставні обвинувачення на свою адресу? Як склалися надалі їхні долі, а також долі "режисерів" та "виконавців" з органів безпеки, котрі організували процес і керували ним? На ці та інші запитання дають відповіді автори видання. При цьому вони спираються на документальні дані, серед яких чимало невідомих раніше архівних джерел, що вперше вводяться в науковий обіг.

Книга складається з двох основних розділів. Перший "Пролог великого терору" являє собою авторське дослідження ходу, місця і ролі процесу в справі "СВУ" в історичному контексті 20—30-х рр., другий "Справа "СВУ": документи і матеріали" включає в себе добірку документів і матеріалів, переважно архівних, що стосуються цієї справи, які практично публікуються вперше. Органічною складовою частиною видання є додане до нього емоційне есе редактора книги І. Ільєнка.

Слід сказати, що авторам вдалося реалізувати свій задум: не просто висловити власну точку зору на справу і процес "СВУ", а й зробити надбанням широкого загалу частину із віднайдених документів.

В книзі переконливо показано), що справа "СВУ" (автори доречно беруть назву цієї організації в лапки, як міфічної) стала однією з